

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Prof. dr Andrzej ZOLL

00-090 Warszawa
Al. Solidarności 77

Tel. centr. 551 77 00
Fax 827 64 53

Warszawa, 25 luty 2003 r.

35964

RPO-421803-IV/02/BB

Pan
Grzegorz Kurczuk
Minister Sprawiedliwości
WARSZAWA

Szanowny Panie Ministrze,

Pragnę zwrócić uwagę Pana Ministra na problem, który pojawia się w wielu skargach kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich, a mianowicie brak środków finansowych na prowadzenie postępowania dowodowego w procesach cywilnych.

Zwracają się do mnie osoby zwolnione od ponoszenia kosztów sądowych, oczekujące miesiącami na wykonanie opinii biegłego dla potrzeb postępowania cywilnego. Przewlekłość postępowania spowodowana jest brakiem środków finansowych w dyspozycji sądu na wynagrodzenie biegłych.

Osoby takie najczęściej nie mają szans na rozstrzygnięcie sprawy w rozsądnym terminie. Ze względu na fakt, iż zgodnie z art. 112 kpc wydatki w takiej sytuacji pokrywa Skarb Państwa, dowody związane z wydatkami nie są przeprowadzane - jak informuje się strony - „w bieżącym roku budżetowym”, a zdarza się w praktyce, że aż do czasu wpłacenia zaliczki przez stronę zwolnioną od kosztów.

Jest oczywiste, że dla realizacji prawa wynikającego z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP Państwo powinno gwarantować odpowiednie środki finansowe. Powinność finansowego zabezpieczenia postępowania związana jest nieodłącznie z tym elementem prawa do sądu, który Trybunał Konstytucyjny określa jako „prawo dostępu do sądu” (sygn. P 6/01). Dotyczy to w szczególności osób zwolnionych od ponoszenia kosztów sądowych. W mojej opinii niedopuszczalną jest sytuacja, w której sąd stwierdza niemożność poniesienia przez stronę kosztów sądowych bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla

siebie i rodziny, a jednocześnie nie są zapewnione środki finansowe na prowadzenie postępowania. To samo dotyczy sytuacji, gdy zwolnienie od kosztów przewidziane jest przez ustawę (art. 111 kpc); wprowadzając taką regulację, ustawodawca zobowiązuje do prowadzenia postępowania na koszt Skarbu Państwa.

Należy w tym miejscu podkreślić, że rozstrzygnięcie wielu spraw o wyjątkowym znaczeniu dla uczestników postępowania sądowego - takich jak podział małżeńskiego majątku dorobkowego, zniesienie współwłasności - w praktyce nie może się obyć bez wyceny majątkowej, związanej ze znacznymi wydatkami. Brak rzeczywistej możliwości pokrycia tych kosztów przez Skarb Państwa powoduje, iż naruszone jest prawo obywatela do rozpatrzenia jego sprawy przez sąd, gwarantowane przez art. 45 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i art. 6 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

W tym kontekście należy też rozpatrywać praktykę orzecniczą w zakresie zwalniania stron od ponoszenia kosztów sądowych. Analiza nadsyłanych akt często prowadzi do wniosku, iż stosując tę instytucję sąd nie kieruje się wyłącznie przesłankami określonymi w art. 113 kpc, lecz stanem środków finansowych pozostających w dyspozycji danego sądu. Zwracają się do mnie osoby skrajnie ubogie, które zostały zwolnione od ponoszenia kosztów sądowych jedynie częściowo, tzn. od ponoszenia opłat sądowych. Niemożność pokrycia wydatków z środków własnych uniemożliwia im w praktyce prowadzenie procesu.

Jednak problem ponoszenia przez Skarb Państwa wydatków w trakcie postępowania sądowego nie ogranicza się tylko do osób zwolnionych od kosztów sądowych. Pojawia się on także wtedy, gdy Skarb Państwa wykląda środki finansowe jedynie tymczasowo, np. w sytuacji określonej w art. 463 § 2 kpc. Chciałbym zwłaszcza zwrócić uwagę na przypadek, w którym strona od ponoszenia wydatków zwolniona nie jest.

W świetle art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2002 r., nr 9, poz. 88 ze zmian.; dalej - ustawy o kosztach) strona, która wносиła o podjęcie czynności połączonej z wydatkami, obowiązana jest złożyć zaliczkę na ich pokrycie.

Wykonanie czynności zależne jest od uiszczenia zaliczki. Jednak jeśli sąd uzna wykonanie czynności za konieczne do rozstrzygnięcia sprawy, kwotę potrzebną na pokrycie wydatków wykląda tymczasowo Skarb Państwa (art. 41 ust. 3 ustawy o kosztach). W razie bezskutecznego wezwania strony do zapłacenia sumy wyłożonej przez Skarb Państwa, przewodniczący zarządzi ściągnięcie wyłożonej kwoty bez wstrzymania biegu postępowania (art. 41 ust. 4).

Jednak analiza akt sądowych przesyłanych do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich oraz liczne skargi obywateli wskazują na praktykę zupełnie odmienną od regulacji ustawowej. Otóż sądy nie przeprowadzają dowodów z opinii biegłego aż do

czasu wpłacenia zaliczki przez stronę, co ponad dopuszczalną miarę przedłuża czas postępowania.

Nagminna jest też praktyka zawieszenia postępowania do czasu wpłacenia zaliczki przez stronę na podstawie art. 177 § 1 pkt 6 kodeksu postępowania cywilnego. Tymczasem w wielu orzeczeniach Sąd Najwyższy wykluczył możliwość takiego rozstrzygnięcia właśnie ze względu na regulację zawartą w art. 41 ust. 3 ustawy o kosztach. Natomiast w sytuacji, gdy dowód nie jest niezbędnym dla rozstrzygnięcia sprawy, sąd ocenia fakt niewpłacenia zaliczki przez stronę wedle wskazań zawartych w art. 233 § 2 kpc (orzeczenia z dnia 12 grudnia 1997 r., II CKU 121/97 publ. Prok. i Pr. 1998/5/37, oraz z dnia 9 sierpnia 1974 r., II CZ 153/74, LEX nr 7565).

W opinii Rzecznika przewlekłości postępowania nie tłumaczy brak środków/finansowych resortu; w przypadku sprawnej egzekucji należności sądowych tymczasowe wyłożenie kosztów nie byłoby problemem. Wobec treści art. 11 ustawy o kosztach, pokrywanie wydatków za stronę zwolnioną od kosztów - w przypadku, gdy wygra ona proces - także jest tymczasowe. Jednak najczęściej sądy egzekucji nawet nie wszczynają.

Ze względu na fakt, iż przedstawione zagadnienie ma kluczowe znaczenie dla rzeczywistej realizacji przez Rzeczpospolitą Polską zobowiązań wynikających z art. 6 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 45 ust. 1 Konstytucji, proszę o pilne podjęcie działań w przedstawionej sprawie.

Przekazując Panu Ministrowi powyższe uwagi, proszę jednocześnie o poinformowanie Rzecznika Praw Obywatelskich o zajętych w sprawie stanowisku.

Z wyrazami szacunku

/-/